

Shqipëria ose evropianizimi i vështirë

Sokol Lleshi*

Abstrakt. *Procesi i anëtarësimit në Bashkimin Evropian kalon më së pari përmes plotësimit të kriterëve të Kopenhagenit. Me synim promovimin e demokracisë dhe qëndrueshmërisë të institucioneve në vendet candidate, Bashkimi Evropian ushtron ndikimin e tij përmes mekanizmit të Kushtëzimit Demokratik. Ndërkaq, procesi i integritit nënkupton njëherësh dhe një proces të evropianizimit të përhapjes dhe institucionalizimit të normave evropiane. Eseja synon të analizojë shkaqet e pamundësise së efikasitetit të mekanizmit të kushtëzimit demokratik përballë qeverisjeve problematike, duke u përqendruar në rastin e Shqipërisë. Vërehet se mekanizmi i kushtëzimit demokratik apo përpjekja për demokratizim e vendeve candidate nga ana e BE-së mund të ketë sukses vetëm kur kushtëzimi demokratik të shihet i lidhur me procesin e evropianizimit dhe kur të ekzistojë një identifikim me normat dhe praktikatat demokratike të qeverisjes nga qeveritë e vendeve candidate.*

Hyrje

Fill pas rënies së sistemeve totalitare komuniste në Evropën Qendrore dhe Lindore, në këto shtete nis përpjekja për (ri)themelimin e sistemeve demokratike, ndërtimin e institucioneve sikurse dhe vendosjen e ekonomisë së lirë të tregut. Në këto shtete ekzistonte njëherësh dhe angazhimi për të qenë pjesë e strukturave euro-atlantike, të anëtarësimit në Bashkimin Evropian krahas kalimit në një sistem demokratik. Ndërkaq, ndërhyrja e organizmave ndërkombëtare apo institucioneve ndërkombëtare, në fillim të viteve 90' nuk kishte marrë ende trajtat e një procesi të paracaktuar negociatash, mbikëqyrje dhe promovim të institucioneve demokratike, shtetit ligjor, respektim të të drejtave të njeriut, kushte të cilat u vendosën në Këshillin e Kopenhagenit dhe që njihen si kriteret e Kopenhagenit. Tashmë Bashkimi Evropian do të ndërmarrë atë çka mund të quhet një proces i "promovimit të demokracisë" kryesisht përmes mekanizmit të kushtëzimit demokratik me synim integrit të vendeve candidate, proces që lidhet pikësisht me përmbushjen e kriterëve të Kopenhagenit. Megjithatë, procesi dhe kushti për demokratizim është pjesë e një procesi të fundëm më të gjerë sikurse evropianizimi i vendeve që aspirojnë në BE, çka nënkupton njëherësh dhe përvetësimin e vlerave, normave dhe praktikave të BE-së, që nisin me respektimin e shtetit ligjor, institucione të konsoliduara demokratike, respektimin e të drejtave të minoritetit e deri tek përafrimi i legjislacionit apo praktikave vendimmarrëse.

Në këtë punim fokusi nuk është mbi dallimin apo kontradiktën mes procesit të integritit dhe zhvillimit të demokracisë e institucioneve të pavarura në vendet candidate, apo vënia në pah e logjikave të ndryshme që ndjekin procesi i integritit dhe ai i forcimit

---

* Sokol Lleshi është diplomuar për Shkenca Politike/Marrëdhënie Ndërkombëtare dhe Studime Evropiane në Universitetin Amerikan në Bullgari (AUBG). Më pas ka përfunduar Masterin në Shkenca Politike në Universitetin e Evropës Qendrore (CEU) në Budapest, Hungari. Interesimet e tij studimore lidhen me teorinë politike, me raportin mes historisë, memories kolektive dhe pushtetit dhe lëvizjet shoqërore.

të demokracisë në vendet aspirante sikurse është qëmtuar mjaft dhe në mënyre bindëse nga (Mair, Peter: 2004), (Raik, Kristi: 2004) apo në rastin e Shqipërisë nga (Kajsiu, Blendi: 2006). Eseja niset nga premisa e konsiderimit të Bashkimit Evropian si një komunitet shtetesh bazuar në vlerat e demokracisë parlamentare, respektin ndaj të drejtave të njeriut dhe shtetit ligjor. Tashmë është gjithkund e pranuar se ky organizëm synon përmes strategjive të tij të ndikojë në ngritjen e shtetit ligjor, stabilizimin e demokracisë dhe institucioneve, si dhe respektim të lirive dhe të drejtave të njeriut në shtetet aspirante si kushte parësore të integritimit në Bashkimin Evropian.

Eseja synon të provojë se mekanizmi i Kushtëzimit Demokratik, termi i cilësuar nga Schimmelfennig për të karakterizuar mekanizmin apo strategjinë e ndikimit të BE-së në përmbushjen e kushteve politike nga vendet candidate (Schimmelfennig & Sedelmeier, 2004) nuk ka funksionuar në vende “problematike” sikurse Shqipëria. Shkak për këtë pamundësi të ndikimit të këtij mekanizmi është mospërputhja me normat dhe praktikat demokratike e praktikave qeverisëse dhe vendimmarrëse të vendeve candidate. Për pasojë, mekanizmi i kushtëzimit demokratik është provuar i pafuqishëm për të shuar arbitraritetin apo sjelljet jodemokratike të qeverive apo institucioneve të vendeve candidate. Në të njëjtën kohë, mënyra se si është strukturuar mekanizmi i kushtëzimit demokratik, i cili nuk është i ndërthurur me një proces evropianizimi të përhapjes dhe institucionalizimit të normave dhe praktikave demokratike përmes angazhimit të faktorëve të tjerë socialë, sikurse shoqëria civile e kufizon ndikimin e kushtëzimit demokratik në varësi të vullnetit të qeverisë së radhës. Së fundi, Bashkimi Evropian duke përcaktuar kushte afatshkurtra apo afatmesme që duhen plotësuar, duke këmbëngulur më tepër në arritjen e rezultatit sesa procesit që sjell në këtë rezultat, nuk vëren ato praktika jodemokratike që çojnë në plotësim të këtyre kushteve.

Pra, procesi i kushtëzimit demokratik, që synon të nxisë përmbushjen e kriterëve të Kopenhagenit si një kusht për anëtarësimin e plotë në Bashkimin Evropian, si një mekanizëm presioni ndaj qeverive të shteteve aspirante për t’u demokratizuar dhe integruar, përmes mekanizmave të mbikëqyrjes si raportet vjetore apo opinionet e Komisionit Evropian dhe planeve të partneriteti, nuk përbën një strategji apo praktikë unksionale nëse shihet i veçuar dhe i pavarur nga procesi i evropianizimit, i cili përmes përhapjes dhe institucionalizimit të normave dhe praktikave të pranuar qeverisëse apo të politikëbërjes në strukturat dhe diskursin vendas, do të konsolidonte dhe mbronte vijueshmërinë e institucioneve të qëndrueshme demokratike, mosdeformim apo bishtnim të rregullave dhe normave demokratike.

Ndërkaq, në një analizë më konkrete, ngritja krye në mënyrë të herëpashershme e sjelljeve abuzive me pushtetin dhe shpërfillja e normave dhe praktikave demokratike që vërehet në qeverisjet e vendeve candidate apo potencialisht candidate, që janë dhe negociatorët kryesorë të BE-së, mbi të cilët BE-ja ushtron mekanizmin e kushtëzimit demokratik, është tregues i mosidentifikimit të elitave qeverisëse me praktikën dhe normat demokratike të BE-së dhe i ngërçit të mekanizmit të kushtëzimit demokratik. Nga ana tjetër, struktura e mekanizmit të ndikimit të BE-së mbi vende “problematike” i jep më tepër rëndësi rezultatit, pra pasjes së institucioneve demokratike të qëndrueshme, ngritjes së shtetit ligjor, respektim të drejtave të njeriut dhe jo detyrimisht procesit përmes të cilit të mund të arrihet një përvetësim dhe institucionalizim i normave demokratike në sistemin politik dhe praktikën vendimmarrëse të vendeve aspirante. Për pasojë, vështirësohet mundësia e ndikimit të mekanizmit të kushtëzimit demokratik, pasi nëse do të kishte një përhapje, institucionalizim dhe përvetësim të normave dhe praktikave demokratike përmes ndërthurjes së mekanizmit të kushtëzimit demokratik dhe procesit të

evropianizimit, nuk do të mund të dyshohej zbatimi i ligjit, cenimi i lirisë së medias apo deformimi i pavarësisë së institucioneve.

Struktura teorike apo qasja teorike e përdorur dhe mbrojtur në këtë ese i përket teorisë së Institucionalizmit Sociologjik përpunuar nga Frank Schimmelfennig dhe Sedelmeier, në lidhje me procesin dhe mekanizmat e kushtëzimit demokratik, që ushtron BE-ja kundrejt vendeve aspirante, sikurse dhe përfshirja e konceptit apo termit të evropianizimit, si një proces i përshtatjes së vendeve që duan të integrohen ideuar nga Claudio Radaelli. Kjo qasje teorike e prezantuar nga Schimmelfennig do të mundësojë të kuptojmë përse mekanizmi i kushtëzimit demokratik, ashtu sikurse është konceptuar dhe strukturuar nga BE-ja ndeshet me pamundësinë për të nxitur përshtatjen me rregullat dhe normat demokratike, formale ose jo, të përcaktuara nga BE-ja si pjesë e kriterëve themelore të Kopenhagenit. Duke u përqendruar kryesisht në rastin e Shqipërisë dhe duke e ilustruar me raste të vendeve tashmë anëtare të BE-se, si Sllovakia gjatë qeverisjes së Meciar-it, apo Rumania do të vërehet mospërputhja e sjelljeve dhe veprimeve të qeverive të vendeve aspirante me normat dhe praktikën demokratike të gjithëndara këto në hapësirën e Bashkimit Evropian gjatë kohës së ushtrimit të mekanizmit të kushtëzimit demokratik nga BE-ja.

Nga ana tjetër, duke paraqitur një qasje kritike ndaj mënyrës se si është strukturuar funksionimi i mekanizmit të kushtëzimit demokratik, i cili përqendrohet tek disa prioritete afatshkurtra dhe afatgjata që duhet të plotësojë vendi kandidat dhe duke i vënë rëndësi më tepër rezultatit sesa procesit përmes të arrihen këto rezultate, vërehet se kjo është një nga arsyt e mosfunksionimit të kushtëzimit demokratik në vende “problematike”. Për rrjedhojë, koncepti i evropianizimit i Radaellit, i bashkangjitur modelit teorik të Schimmelfennig, që shpjegon pamundësinë e “përshtatjes me rregullat” nga qeveria apo institucionet e vendit aspirant, ndihmon për një argumentim më të plotë të mosfunksionimit të kushtëzimit demokratik si dhe një mënyre të caktuar zgjidhjeje. Në të njëjtën kohë, mosreflektimi në raportet dhe planet e veprimit, si mjete të ushtrimit të mekanizmit të kushtëzimit demokratik, i debateve publike dhe shqetësimeve që lidhen në një mënyre ose një tjetër me pavarësinë e institucioneve, me shtetin ligjor, me nivelin e demokracisë në vendet potencialisht candidate është një tregues i mangësisë së këtij mekanizmi. Sikurse vërehet në rastin e Shqipërisë, diskursi që bart e që shoqëron kushtëzimin demokratik të BE-së shprehet në raporte të Komisionit Evropian apo në plan veprimet në lidhje me demokratizimin e pavarësimin e institucioneve, respektimin e shtetit ligjor apo lirisë së medias nuk reflekton ato shqetësime të shprehura në hapësirën publike të brendshme. Në të kundërt, këto mekanizma përmes të cilave ushtrohet kushtëzimi demokratik, sikurse janë raportet dhe Planet e Veprimit, në rastin më të mirë ripërsërisin dhe përmendin përsëri ato abuzime ndaj normave dhe praktikave demokratike dhe në rastin më të keq i anashkalojnë apo i minimizojnë ato.

Punimi është ndarë në një pjesë teorike ilustruar me shembuj dhe në një pjesë ku trajtohet rasti i Shqipërisë pas zgjedhjeve të 3 korrikut 2005. Eseja në nëndarjen e parë të pjesës teorike të saj trajton kufizimet e modeleve teorike, të cilët mëtojnë të shpjegojnë ndikimin e kushtëzimit demokratik në vendin kandidat. Në nëndarjen, e dytë duke u mbështetur në modelin teorik të Socializimit (*Social Learning Model*) të Schimmelfennig dhe konceptin e evropianizimit të Radaelli-t, shpjegohet (pa)mundësia e suksesit të kushtëzimit demokratik si dhe zgjidhja e mundshme, duke u shoqëruar me shembuj të dështimit të tij nga eksperiencia të vendeve të tjera candidate sikurse Sllovakia gjatë qeverisjes së Meciar-it dhe Shqipëria e qeverisjes “Nano” fill pas hapjes së negociatave të MSA-së. Pjesa e dytë e esesë zbaton modelin teorik në rastin e Shqipërisë pas

nënshkrimit të MSA-së gjatë qeverisjes së djathtë të pas 3 korrikut 2005. Fokusi në këtë pjesë është vënia në pah e mosidentifikimit me normat dhe praktikën demokratike të qeverisjes aktuale, mosnxitja nga ana e BE-së të një procesi evropianizimi, duke përfshirë në dialog shoqërinë civile si dhe pasojat që sjell këmbëngulja e arritjes të rezultateve të kushteve të vëna, duke mos konsideruar si parësor procesin përmes të cilit arrihet ky rezultat.

Kushtëzimi demokratik dhe evropianizimi si proces i fundëm

Rrugëtimi drejt integrimit në Bashkimin Evropian nënkupton pikë së pari, përveç përafrimit të legjislacionit dhe përshtatjes së *acquis communautaire* në legjislacionin kombëtar, ekzistencën e institucioneve të qëndrueshme demokratike, shtet ligjor dhe ekonomi të tregut të lirë. Tek e fundit kërkon ndarjen e vlerave të përbashkëta që përbëjnë thelbin e Bashkimit Evropian, demokracia liberale parlamentare dhe respektimi të të drejtave të njeriut. Nuk mund të ketë asnjë ndërdyshje se integrimi në BE nuk do të ishte i mjaftueshëm, tërësor dhe i sigurt, nëse nuk do të plotësoheshin kushtet politike të përcaktuara në Kriteret e Kopenhagenit. Sikurse shprehet Schimmelfennig: “Të drejtat e njeriut, demokracia liberale dhe shteti i së drejtës përbëjnë normat themelore të një shteti e qeverisjeje legjitime në Bashkimin Evropian” (2005, p. 29). Këto kritere përbëjnë thelbin në të cilin mbështetet ajo çka Schimmelfennig e cilëson me termin kushtëzimi demokratik ose anasjelltas kushtëzimi politik, që BE-ja ushtron mbi vendet candidate. Në thelb kushtëzimi demokratik, sipas Schimmelfennig, është strategjia bazë përmes të cilës BE-ja synon të arrijë përmbushjen e këtyre kritereve politike nga vendet aspirante. Pra, është më tepër një strategji apo mekanizëm ndikues me synim plotësimin e kritereve të Kopenhagenit, që ndihmon dhe kushtëzon procesin e integrimit.

Njëherësh procesi i integrimit ka si synim të fundëm dhe rezultat përfundimtar evropianizimin e vendeve aspirante për në BE. Për pasojë, mekanizmi dhe praktika e kushtëzimit demokratik, duke u përqendruar në forcimin e pavarësisë së institucioneve, vendosjen e shtetit ligjor është e duhet të jetë pjesë e një procesi më të gjerë të evropianizimit, sikurse përcakton Radaelli. Ky autor e përcakton konceptin evropianizim si më poshtë:

“Evropianizimi ka të bëjë me një proces të a) ndërtimit, b) difuzimit, c) dhe institucionalizimit të rregullave formale ose jo, procedurave, modeleve të politikave, stileve, mënyrën e bërjes së gjërave dhe normave apo besimeve të përbashkëta që janë themeluar dhe konsoliduar në nivel të politikave në BE, që më pas përfshihen në logjikën e diskursit vendor, të identitetit, strukturave politike dhe politikave publike” (Radaelli: 2003, f.30)

Pra, ajo çka duhet kërkuar dhe provuar është nëse procesi i monitorimit dhe kushtëzimit politik e demokratik i ushtruar nga BE-ja mbi vendet candidate në funksion të integrimit të tyre në këtë organizëm ka mundur ose jo përhapjen, insitucionalizimin e rregullave, normave dhe vlerave të mirëpranuara dhe themelore të BE-së në diskursin dhe praktikën vendase që reflektohet në ndërtimin dhe vijimin e institucioneve demokratike, në zbatim të shtetit ligjor, respektim të të drejtave të njeriut dhe të lirive të medias. Nëse mekanizmi i kushtëzimit demokratik nuk ka nxitur një identifikim me normat dhe praktikën demokratike të qeverisjes dhe nëse nuk ka nxitur një

proces të institucionalizimit të tyre, atëherë ai mund të konsiderohet joefikas, për të mos thënë i dështuar. Identifikimi me normat dhe praktikat qeverisëse demokratike vërehet nëse ekziston ajo çka Schimmelfennig e cilëson si “sjellje sipas rregullave” pra praktika qeverisëse dhe vendimmarrje në përputhje me normat dhe praktikat demokratike. Nëse, megjithë ushtrimin e këtij mekanizmi ndikues qeverisjet e vendeve candidate, apo institucionet përkatëse vazhdojnë të shfaqin herë pas here praktika që bien ndesh me praktikat parësore demokratike atëherë kuptojmë se ky identifikim nuk është prezent. Nga ana tjetër, nuk duhet ngatërruar zotimi i qeverisjeve për anëtarësim në BE dhe plotësim të kushteve të vëna si një trajtë e identifikimit me normat e komunitetit ku kërkon të bëjnë pjesë, pasi këto norma nuk reflektohen në veprimet dhe praktikat qeverisëse, që janë në të shumtën e herës jo demokratike.

Për më tepër, ky mekanizmi i Kushtëzimit demokratik, që duhet të përbënte pikënisjen e një procesi evropianizimi nga mënyra se si është strukturuar funksionimi i tij, nuk ndihmon në këtë proces të evropianizimit të vendeve aspirante “problematike”. Sferat që përfshihen në këtë proces evropianizimi sipas Radaellit përbëhen nga: “Strukturat politike që përmbajnë institucionet dhe administratën publike mes të tjerash, strukturat e përfaqësimit, grupe të interesit dhe parti politike sikurse dhe struktura kognitive e normative, që nënkuptojnë vlera dhe norma” (Radaelli: 2003, f.3). Për pasojë, ndikimi që ushtron BE-ja për promovimin e institucioneve demokratike, të qëndrueshme dhe të shtetit ligjor përmes kushtëzimit demokratik në analizë të fundit duhet të nxisë pikërisht këtë proces evropianizimi.

Kufizimet e modeleve teorike mbi kushtëzimin demokratik

Në këtë nëndarje shtjellohen modele të ndryshme teorike të konceptimit të kushtëzimit demokratik si dhe mënyra e ndikimit të tij mbi proceset demokratizuese në vendet candidate. Njëkohësisht, vërehen kufizimet e këtyre modeleve për të shpjeguar pamundësinë e efektivitetit të mekanizmit të kushtëzimit demokratik përballë qeverisjeve “problematike”.

Ndikimi i BE-së në proceset integruese të vendeve aspirante në përgjithësi dhe kushtëzimi demokratik në veçanti, është konceptuar si një marrëdhënie asimetrike mes BE-së dhe vendeve candidate sikurse shprehet Grabbe: “i jep BE-së rrugë të ndikimit me të fuqishëm në proceset e politikëbërjes kombëtare” (2003, f. 303) dhe nëpërmjet mekanizmave të tilla, sikurse raportet vjetore apo plan-programeve, vazhdon Grabbe: Këto dokumente sigurojnë një lidhje direkte me politikën e brendshme... sepse BE-ja vendos një listë prioritetesh që duhet të përmbushen brenda një viti ose në një periudhë më afatgjatë” (2003, f. 315). Për pasojë, sipas këtij modeli teorik të konceptimit të marrëdhënieve mes BE-së dhe vendeve candidate, është me e lehtë për Bashkimin Evropian të nxisë plotësimin dhe arritjen e kriterëve dhe kushteve të përcaktuara në prioritetet afatshkurtra dhe afatgjata. Duke u përqendruar në vendet e Evropës Qendrore, kur ishin ende në statusin e vendit kandidat, Grabbe pohon se këto vende janë më të prirur për të përmbushur kërkesat dhe kushtet e vëna nga BE-ja, pasi synim i tyre është integrimi në këtë organizëm (2003, f.315). Madje shton më tej se “Kjo ndërvarësi asimetrike i lejon Bashkimin Evropian të vendosë rregullat e lojës në kushtëzimin e hyrjes në BE” (2003, f.318).

Sipas këtij modeli, do të prisnim që kriteret politike do të mund të plotësoheshin pa u ndeshur në vështirësi. Në rast se do të kishte një pamundësi plotësimi të këtyre kushteve, kjo sipas Grabbe-s, i dedikohet “paqartësisë” që vjen prej mënyrës së

përcaktimit të prioriteteve apo axhendës nga Bashkimi Evropian, pasi nuk ekziston një hierarki e qartë kushtesh. Çdo kriter apo kusht, sikurse dhe tërësia e legjislacionit të BE-së, duhet përshtatur dhe zbatuar. Kjo marrëdhënie asimetrike dhe vendosja në mënyrë paraprake i prioriteteve afatshkurtra dhe afatmesme apo përkthimi i kushteve politike në prioritete që duhet të përmbushen, çon në njësimin e këtyre prioriteteve me planet e veprimit të qeverive të vendeve candidate. Sikurse vëren Kajsio: "...prioritetet e përcaktuara në raportet e BE-së përbëjnë pak a shumë programin qeverisës të forcës politike në pushtet" (2006). Për pasojë, struktura teorike e mbështetur nga Grabbe e cilëson mekanizmin e kushtëzimit demokratik, ose kushtet që rrjedhin prej tij si pjesë e tërësise së prioriteteve afatshkurtra apo afatmesme të përcaktuara nga marrëdhënia asimetrike mes BE-se dhe vendit kandidat.

Duke vijuar me modelin teorik të Grabbe-s prezantuar më lart, mund të thuhet se kushtëzimi demokratik duhet të kishte qenë i efektshëm në rastin e Sllovakisë apo të Shqipërisë. Kjo sepse edhe me këto vende marrëdhënia mes BE-së dhe këtyre vendeve candidate vazhdon të mbetet asimetrike, duke lejuar që BE-ja të kushtëzojë proceset integruese dhe të këmbëngulë për plotësimin e kushteve dhe kriterëve ku përfshihen dhe kushtet politike që mekanizmi i kushtëzimit demokratik synon të arrijë. Pra, vendet candidate shihen më tepër si të pafuqishëm për të ndikuar apo ndryshuar vendosjen e këtyre kriterëve dhe kushteve. Nga ana tjetër, zotimi dhe interesimi i këtyre vendeve candidate, përfshirë dhe Shqipërinë për t'u anëtarësuar në BE duhet të nënkuptojë plotësimin lehtësisht të këtyre kushteve të vëna. Megjithatë, kjo nuk ka ndodhur. Ajo çka e bën të pamundur shpjegimin sipas këtij modeli teorik të mosefektivitetit të mekanizmit të kushtëzimit demokratik lidhet me prirjen për të reflektuar në teori mekanizmin e procesit standard të negociatave mes BE-së dhe vendeve candidate. Duke e cilësuar raportin BE-vend kandidat si një marrëdhënie vertikale të përcaktuar, nuk analizohen dinamikat e brendshme dhe praktikave qeverisëse në sistemet politike të vendeve candidate. Për pasojë, modeli teorik mbetet i njëanshëm. Njëherazi, Grabbe nuk e koncepton Bashkimin Evropian si një komunitet shtetesh që ndajnë vlera dhe norma themelore të përbashkëta, kështu që nuk synon të bëjë krahasimin mes praktikave qeverisëse të vendit kandidat me normat dhe praktikave demokratike të BE-së. Si rrjedhojë ngatërrohet zotimi dhe interesi për t'u integruar në BE me identifikimin me normat demokratike dhe qeverisjes sipas tyre. Kur në fakt kjo nuk gjendet në rastin e Shqipërisë apo të Sllovakisë gjatë Meciar-it. Duke i njëjësuar apo barasvlerësuar kushtet dhe kriteret që promovohen përmes kushtëzimit demokratik me kushte dhe kriteret e tjera, qoftë edhe teknike si pjesë e legjislacionit të BE-së, atëherë ky model nuk ndihmon shumë për të shpjeguar përse promovimi i demokracisë përmes kushtëzimit demokratik nuk funksionon në Sllovakinë e Meciar-it dhe në Shqipëri.

Një qasje dhe pamje më optimiste mbi ndikimin e BE-së në promovimin e demokracisë në vendet candidate, në kushtëzimin demokratik si parakusht për anëtarësimin jep Vachudova, duke u mbështetur në konceptimin e influences së BE-së në bazë të mekanizmit të ndërhyrjes apo influencës pasive ose aktive (Vachudova: 2001). Mekanizmi nëpërmjet të cilit BE-ja ushtron ndikimin e vet aktiv për të realizuar plotësimin e kushteve politike të integritetit në vendet candidate sipas Vachudova-s, dhe në mënyrë të suksesshme përfshin: "ndërvarësinë asimetrike [mes vendeve candidate dhe BE-së], diktimin dhe vlerësimin sipas meritave"(Vachudova: 2001, f.137). Shembujt që sjell Vachudova për të ilustruar suksesin e ndikimit të ushtruar nga BE-ja, për të mbështetur dhe konsoliduar demokratizimin në vendet candidate, tashmë vende anëtare si Sllovakia e Rumania tregojnë për pamundësinë e mekanizmit të ndërhyrjes e influencës

aktive në promovimin e demokracisë dhe më konkretisht në respektimin e të drejtave të minoriteteve: “Këshilli i Evropës gjithashtu vendosi shtyrjen e hyrjes së Rumanisë. Pikërisht një javë pasi Rumania u pranua, sulmet anti-hungareze u bënë nga Iliescu, partitë në qeverisje dhe mediat” (2001, f.153). Ndërsa Sllovakia gjatë qeverisjes së koalicionit të drejtuar nga Meciar sikurse shprehet Vachudova: “Nuk e ndryshoi sjelljen e tij për të shmangur rrjedhën e kritikave të Perëndimit” (2001, f. 159). Për pasojë, pavarësisht nga ndikimi aktiv i BE-së për të detyruar këto vende në zbatimin e kushteve politike të Kopenhagenit dhe shmangien e abuzimit dhe shkeljen e rregullave demokratike, dështimi i të cilit vërehet më tepër në autoritarizmin e qeverisjes së Meciar-it, sikurse vetë Vachudova e pranon: “Madje dhe kur kërcënimi për përjashtimin i bënte mëse të qarta kostot e moszbatimit të kriterëve të Kopenhagenit, presioni i Perëndimit për të ndryshuar politika të caktuara kishte çuditërisht pak efekt në shtetet liberale” (2001, f. 144).

Sipas modelit teorik të Vachudova-s, kushtëzimi demokratik përmes kësaj fuqie apo ndikimi aktiv të BE-së në politikën vendase të shteteve potencialisht kandidate, është i suksesshëm vetëm pas rrëzimit nga pushteti të një qeverisjeje jodemokratike dhe jo gjatë një qeverisjeje të tillë. Ndërkaq ndikimi aktiv i BE-së, që Vachudova e cilëson “*active leverage*”, duhet të mundësonte pikërisht ndryshimin e praktikave qeverisëse jodemokratike dhe përputhje me këto norma gjatë këtyre qeverisjeve problematike. Pra, modeli teorik i Vachudova-s është më tepër një konfirmim empirik i pamundësisë së mekanizmit të kushtëzimit demokratik në stepjen dhe kufizimin e praktikave jodemokratike të vendimmarrjes sesa një model i plotë teorik që të shpjegojë përse dhe si mund të dështojë ose të ketë sukses kushtëzimi demokratik i ushtruar nga BE-ja përpos cilësimit të vendeve ku ky mekanizëm ka qenë joefektiv si vende joliberale. Njëherazi, ndarja që i bëhet shteteve potencialisht kandidate si liberale apo joliberale nuk merr parasysh nuancat apo dritëhijet e praktikave jodemokratike të vendimmarrjes apo të qeverisjes, që jo detyrimisht mund t’i cilësoje këto vende si joliberale apo autoritare. Shqipëria është një rast i tillë, ku megjithë ndikimin e BE-së për të pasur një administratë të pavarur, zgjedhje të lira dhe të drejta, ende vazhdon të mos ketë një përmirësim të dukshëm dhe një ngritje krye të praktikave qeverisëse jodemokratike.

Modeli teorik i konceptuar nga Frank Schimmelfennig, që conceptualizon faktorët që kushtëzojnë efikasitetin e kushtëzimit demokratik të ushtruar nga BE-ja ndaj vendeve kandidate, merr si njësi të analizës atë çka ai e quan mundësinë e “përshtatjes ndaj rregullave”, të cilët përfshijnë: “një gamë të gjerë çështjesh e strukturash dhe janë njëherësh formale dhe jo formale” (Schimmelfennig & Sedelmeier: 2004, f.7). Pra, përshtatja ndaj rregullave ndaj normave përbën një test për të vlerësuar evropianizimin e atyre strukturave të përmendura më lart nga Radaelli: strukturat politike, institucionet, mënyrat e të vepruarit dhe struktura normative. Përshtatje e suksesshme ndaj rregullave, normave të diktuar nga BE-ja përfshin sipas Schimmelfennig jo vetëm një përshtatje formale sikurse është transpozimi i *acquis communautaire*, po adoptimi i cili reflektohet në veprime që konformohen me rregullat e përshtatura dhe akoma më tej me përvetësimin e këtyre rregullave që bëhen referuese brenda një diskursi të caktuar (2004, f. 8).

Ky autor ofron dy modele teorike të analizimit të shkaqeve që çojnë në përshtatje ose jo ndaj rregullave atë që e quan Modeli i Nxitjes së Jashtme (*External Incentive Model*) dhe modeli i Socializimit (*Social Learning Model*). Modeli i parë bazohet tek shpërblimet/sanksionet të vendosura nga BE-ja në rast të përmbushjes ose jo të kushteve dhe kriterëve për integrim përkundrejt analizës së kosto/përfitimeve të shtetit që synon të

integrohet. Shtetet apo aktorët, sipas këtij modeli të paraqitur nga Schimmelfennig, nënkupton: “aktorë që ndjekin strategjinë e maksimizimit të përfitimeve dhe pushtetit të tyre”. Ndërkohë, Schimmelfennig vëren se kushtëzimi demokratik i BE-së vepron sipas asaj që ai e cilëson si *reactive reinforcement* (përforcimit reagues) në raste të mosplotësimit të kushteve dhe *reinforcement by reward* (përforcimit përmes shpërblimit) në rast të përmbushjes së kriterëve dhe përshtatjes ndaj rregullit. Nisur nga ky konstatim, dhe duke u bazuar në Modelin e Nxitjes së Jashtme, (pa)mundësia e mekanizmit të kushtëzimit demokratik në ushtrimin e ndikimit për të realizuar përmbushjen e kushteve dhe të “përshtatjes me rregullin” nga vendet kandidatë shpjegohet përmes: vendosmërisë dhe qartësisë së rregullave dhe kriterëve që duhet të zbatohen, besueshmëria e kërcënimit nga ana e BE-së për ndërprerje të negociatave në rast mospërmbushjeje apo të shpërblimit në rast të kundërt, si dhe nga prezenca e kostove të brendshme të aktorëve që negociojnë sikurse qeveria apo faktorë të tjerë bllokues (2004). Duke marrë të mirëqenë vendosmërinë e rregullave, besueshmërinë për të ndërprerë apo avancuar negociatat në raport me kushtet e vëna dhe përshtatshmërinë ndaj rregullave, Schimmelfennig nënvizon se ajo çka përcakton përfundimisht, sipas këtij modeli teorik të mësipërm, (pa)mundësinë e përshtatjes ndaj rregullit janë kostot e brendshme të aktorëve qeverisës apo të aktorëve të tjerë ndikues (2004, p.16).

Konceptualizimi i (pa)mundësisë së suksesit të kushtëzimit demokratik

Në këtë nënndarje parashtrohet korniza teorike, që shpjegon në mënyrë më të plotë dështimin e kushtëzimit demokratik nisur nga modeli teorik i Socializimit (*Social Learning Model*) të Schimmelfennig së bashku me konceptin e evropianizimit të Radaelli-t. Ndërkaq, duke e konceptuar mekanizmin e kushtëzimit demokratik si të pandarë nga procesi i evropianizimit, nisur nga kjo premisë, paraqitet kritika ndaj strukturës së funksionimit të mekanizmit të kushtëzimit demokratik. Strukturë që nuk nxit dialogun me aktorë dhe faktorë të tjerë të shoqërisë, çka në të kundërt do të mundësonte institucionalizimin dhe përhapjen e normave dhe praktikave demokratike. Krahas mënyrës së funksionimit të këtij mekanizmi, dhënia e përparësisë arritjes së rezultatit, të plotësimit të kushteve për një kohë relativisht të shkurtër, në vend të vëzhgimit dhe monitorimit të procesit përmes të cilit mbërrihet në përmbushjen e këtyre rezultateve është një e metë e këtij mekanizmi që shtjellohet në këtë nënndarje. Proces i cili megjithëse rezultativ nuk është në të shumtën e herës demokratik dhe nuk reflekton norma dhe praktika demokratike. Për të ilustruar aftësinë shpjeguese të kësaj kornize teorike të parashtruar, i referohem Sllovakisë gjatë qeverisjes së Meciar-it sikurse dhe qeverisjes “Nano” para dhe pas hapjes së negociatave me BE-në për MSA-në. Kjo, pasi fokusi i analizës më të plotë në rastin e Shqipërisë përbën qeverisja e djathtë e pas 3 korrikut nisur dhe nga fakti i gjendjes në një stad të ri në procesin e integritimit pas nënshkrimit të MSA-së.

Sikurse u vërejt më sipër, modeli teorik i nxitjes së jashtme (*External Incentive Model*) nënkupton se nëse kostoja e aktorit të brendshëm është më e lartë sesa përfitimi nga kushtëzimi i jashtëm, atëherë mekanizmi i kushtëzimit demokratik nuk do të funksiononte. Nisur nga kjo kornizë teorike, ky autor vlerëson se pamundësia e përshtatjes me rregullat e diktuar nga BE-ja dhe plotësimit të kushteve parësore të Kopenhagenit në rastin e Sllovakisë lidhet kryesisht me faktin se: “Për qeverinë e Meciar-it kostot e përshtatjes ishin të larta. Motivimi kryesor për politikën autoritariste të Meciar-it ishte mbajtja e pushtetit...”(2004, p.38). Ndërkohë që Bashkimi Evropian i

kishte bërë të qartë Sllovakisë për domosdoshmërinë e ndryshimit të kursit apo mundësinë e përjashtimit nga procesi i anëtarësimit. Ndërsa Meciar-i, megjithë ushtrimin e kushtëzimit demokratik nga BE-ja vazhdonte kursin e tij jodemokratik e autoritar: “Zvogëloi të drejtat e opozitës në Parlament, ...sollti administratën publike nën kontrollin e ndjekësve të tij. Për më tepër zgjeroi kontrollin e qeverisë mbi mediat audiovizuale, aplikoi presione financiare mbi mediat private dhe kufizoi lirinë e saj” (2004, f.35). Për pasojë, nëse do të ndjekim këtë shpjegim të mospërputhjes së veprimeve të qeverisjes së Meciar-it me kriteret e vendosura nga BE-ja, atëherë rezulton se zbatimi i këtyre kriterëve nuk do të bënte gjë tjetër vetëm se do të rrezikonte pushtetin e Meciar-it, pra do të kishte kosto të lartë për këtë qeveri. Sikurse e pranon vetë Schimmelfennig: “Kushtëzimi demokratik i BE-së nuk kishte asnjë ndikim të rëndësishëm apo afatgjatë në qeverisjen e Meciar-it”(p.39). Vetëm me ndryshimin në qeverisje, me ardhjen e opozitës në 1998-ën në pushtet, një koalicion opozitar, që do të zhbënte praktikën qeverisëse jodemokratike dhe do të rivendoste zotimin për të ndjekur dhe zbatuar kushtet e vëna nga BE-ja Sllovakia, kushtëzimi demokratik do të funksiononte.

Modeli i socializimit (*Social Learning Model*), i cili buron prej institucionalizimit sociologjik, shpjegon sjelljen e veprimet e aktorëve nëpërmjet brendësimit dhe ndarjes së normave dhe vlerave të caktuara dhe jo mbi bazën e interesit vetjak për të maksimizuar pushtet. Sikurse e konsideron Bashkimin Evropian, si një komunitet vlerash themelore të përbashkëta. Ky model e shpjegon më qartë (pa)mundësinë e veprimit të kushtëzimit demokratik për dy arsye. Së pari, sepse, nëse nisemi nga premisa që një aktor vendas apo një qeveri e një vendi kandidat synon të maksimizojë pushtetin e tij, siç është premisa bazë e modelit të nxitjes së jashtme (*External Incentive Model*), atëherë kushtet e vëna përmes mekanizmit të kushtëzimit demokratik konsiderohen si pengesë apo kërcënim për rritjen e pushtetit të qeverisë së vendit joanëtar. Mirëpo, nëse e pranojmë këtë arsyetim, atëherë nuk na mbetet të shqyrtojmë më tej dhe të analizojmë dimensionin normativ dhe vleror të këtyre veprimeve dhe praktikave qeverisëse arbitrare dhe jo demokratike si në rastin e Meciar-it. Veprime të tilla jodemokratike, që kanë si synim përqendrimin e pushtetit, burojnë më së pari prej mospranimit dhe mosndarjes së normave demokratike si referuese për veprime dhe praktika qeverisëse. Së dyti, kriteret apo kushtet që kërkohen të përmbushen përmes ndikimit të mekanizmit të kushtëzimit demokratik nuk janë kritere apo kushte mirëfilli teknike apo pjesë e *acquis communautaire*. Kushte si stabiliteti dhe pavarësia e institucioneve, respektimi i të drejtave të njeriut, lirisë së medias, pasja e një administrate publike të pavarur, sundimi i shtetit ligjor, reflektojnë norma dhe praktika të caktuara demokratike. Për pasojë, nëpërmjet modelit të socializimit kuptojmë më qartë mosefikasitetin e kushtëzimit demokratik përballë qeverisjeve “problematike”. Sikurse, nga ana tjetër, zgjidhja që parashtrahet në këtë punim për të rritur mundësinë e kushtëzimit demokratik në promovimin e demokracisë përmes ndërthyrjes së këtij mekanizmi me një proces evropianizimi të institucionalizimit dhe përhapjes së normave dhe praktikave demokratike merr më tepër vlerë.

Sipas këtij modeli, faktorët që mundësojnë zbatimin e kriterëve janë: legjitimiteti i kriterëve të përcaktuara nga BE-ja për t’u përmbushur, duke reflektuar normat dhe vlerat themelore të këtij organizmi, identifikimi i vendit kandidat, i qeverisë me vlerat dhe normat e këtij komuniteti ku kërkohet të bëjë pjesë, si dhe rezonanca që kanë këto rregulla, norma, këto praktika që duhet të përshtaten me praktikën dhe normat vendase (2004, p.19-20). Kështu që, në bazë të kësaj kornize teorike dhe duke përfshirë dhe konceptin e “sjelljes konform-rregullit” të cilësuar nga Schimmelfennig, vërehet se gjatë tërë ushtrimit të kushtëzimit demokratik ndaj qeverisjes së Meciar-it, si aktori kryesor i

procesit të negociatave, praktikat, sjelljet dhe veprimet e këtij koalicioni kanë qenë në kundërshtim me normat e një demokracie liberale, të shtetit ligjor, të respektimit të të drejtave të minoritetit si dhe të lirisë së medias.

Fill pas ardhjes në pushtet të Meciar-it në 1994 e më tej, kur mekanizmi i kushtëzimit demokratik filloi të ushtrohej mbi këtë qeverisje, mosshfaqja e një sjelljeje konform rregullave legjitime që duhet të përshateshin në lidhje me pavarësinë e administratës publike, liritë politike dhe mosdeformim të sistemit demokratik dhe vazhdimi i këtyre praktikave jodemokratike të qeverisjes, janë tregues i mungesës së identifikimit të kësaj qeverie me normat dhe vlerat demokratike të gjithëndara në hapësirën e BE-së. Sikurse shprehet Pridham: “Meciar nuk ndante atë motivim të njëjtë ideologjik apo historik për t’u angazhuar në bashkimin me Evropën me liderë të tjerë politikë të Evropës Qendrore”(2003, p.10). Për rrjedhojë, arsyeja e pamundësisë së kushtëzimit demokratik për të vepruar në mënyrë efikase kundrejt qeverisjeve që shprehin forma dhe praktika jodemokratike qeverimi nuk duhet kërkuar në kostot e larta që ndesh qeveria kundrejt zbatimit të rregullave dhe kriterëve që do të çonin në humbjen e pushtetit, sipas idesë se synimi është maksimizimi i pushtetit, por në mungesën apo mosndarjen e normave dhe vlerave demokratike si referuese themelore për veprime dhe praktika legjitime demokratike nga qeveritë e vendeve candidate. Tek e fundit, nuk mund të kërkohet dhe pritët një identifikim me normat dhe vlerat e komunitetit ku kërkon të integrohet vendi kandidat, kur qeveria e këtij vendi vepron sot e githë ditën në kundërshtim me këto norma.

Një shembull i mungesës së identifikimit me normat dhe praktikat qeverisëse demokratike është dhe qeverisja “Nano” e viteve 2002-2005, gjatë kohës së hapjes së negociatave të MSA-së. Megjithëse qeverisja “Nano” nuk mund të njehsohet me një qeverisje kryekëput autoritare të Meciar-it përsëri, vërehet se pavarësisht zotimit të shprehur për anëtarësim në BE, praktikat qeverisëse të ndjekur nga qeveria “Nano” nuk reflektonin normat demokratike. Raporte vjetore të BE-së gjatë kësaj qeverisjeje vërejnë një sërë problematikash që lidhen me vështirësinë për mbajtjen e zgjedhjeve të lira, politizimin e administratës publike, lirisë së medias dhe shtetin ligjor: “Ka pasur ca progres në lidhje me administratën publike, por që është përmbysur për shkak të emërimeve politike dhe nepotike në një numër rastesh të rëndësishme”(Raporti i BE-së, 2003). Më tej në raport thuhet: “Respekti dhe zbatimi i ligjit në Shqipëri mbetet i pamjaftueshëm”(2003, f.2). Sikurse vëren qartë Raporti i Marsit 2003, ka një mospërputhje mes retorikes për integrim dhe kryerje të reformave dhe veprimeve të qeverisë “Nano”: “Integrimi Evropian ka mbetur një prioritet parësor i deklaruar i qeverive, por veprimet e tyre nuk kanë mbështetur këto deklarata” (2003, f. 3). Mund të argumentohet se qeverisë “Nano” nuk i interesonte plotësimi i kushteve që lidhej me mbajtjen e zgjedhjeve të lira, e një administrate të pavarur apo sundimin e shtetit ligjor, pasi kjo do të thoshte më pak kontroll e pushtet të përqendruar në duart e qeverisë. Megjithatë, cilës qeverisjeje nuk do t’i pëlqente kontrolli apo përqendrimi i pushtetit në duart e saj, apo maksimizimi i pushtetit? Pra, në fund të fundit, vështirësia për të shkëputur administratën publike nga kontrolli politik, presioni financiar ndaj medias, pamundësia për të nisur vendosjen e shtetit ligjor dhe respektimin e ligjit, si dhe vështirësia për mbajtjen e zgjedhjeve të lira janë tregues të një praktike qeverisëse jodemokratike për të qëndruar në pushtet.

Madje, fill pas çeljes së negociatave në krye të vitit 2003 e deri pas raportit të vitit 2004 pas zgjedhjeve lokale të tetorit 2003, situata nuk pati shenja ndryshimi në lidhje me përmirësimin e treguesve të pavarësise së institucioneve, të mbajtjes së zgjedhjeve të lira

dhe të drejta apo zbatimit të shtetit ligjor. Duke iu referuar zgjedhjeve lokale të tetorit 2003, raporti i BE-së shprehet: "...Zgjedhje thelbësisht të përmirësuara nuk u konkretizuan"(2004, f.4). Raporti vijon më tej: "Ka pasur raporte se është ushtruar presion ndaj nëpunësve të administratës publike nga autoritete politike qendrore ose lokale në muajt para dhe gjatë zgjedhjeve të tetorit 2003" (2004, f.4). Për rrjedhojë, faktet tregojnë për një vijueshmëri të praktikave qeverisëse jodemokratike, abuzive me pushtetin. Pra, gjatë qeverisjes "Nano", përkundër retorikës për reforma evropianizuese dhe integruese, nuk ekzistonte një identifikim me normat dhe praktikat demokratike qeverisëse.

Në të njëjtën kohë, mekanizmi i kushtëzimit demokratik nga mënyra se si është strukturuar përmes caktimit të kushteve dhe kërkesave afatshkurtra dhe afatmesme që duhet të arrihen nuk nxit procesin e evropianizimit, të difuzionit dhe përvetësimit të normave dhe praktikave vendimmarrëse. Pra, në rastin e vendeve le t'i cilësojmë si problematike, sikurse rasti i Sllovakisë gjatë Meciar-it dhe siç vërehet në rastin e Shqipërisë, mosefikasiteti i kushtëzimit demokratik nuk i atribuohet vetëm mungesës së identifikimit me vlerat dhe normat demokratike, që duhet të përktheheshin në stepjen dhe mosvazhdimin e praktikave jodemokratike të qeverisjes, por edhe strukturës funksionale të këtij mekanizmi. Sikurse vëren Schimmelfennig, mekanizmi i kushtëzimit demokratik bazohet në *përforsim përmes shpërblimit* apo *përforsim reagues* në rastet kur shteti kandidat, pra qeveria e radhës, i plotëson ose jo kushtet e kërkuara, i përshtat ose jo rregullat e përcaktuara. Për pasojë, duke u përqendruar në negociata kryesisht dhe vetëm me qeverinë e radhës, duke parashtruar një numër kushtesh afatshkurtra apo afatmesme, dallimi mes këtyre cilësimeve kohore nuk është i dukshëm, Bashkimi Evropian pret dhe këmbëngul në arritjen e rezultatit, ndërkohë që nuk nxit një proces të përhapjes dhe të institucionalizimit të normave, vlerave dhe praktikave që përshkojnë këto kushte të caktuara dhe që sigurojnë në mënyrë me të qëndrueshme zbatimin e tyre.

Ndërkohë, raporti mes BE-së dhe shoqërisë civile të vendit kandidat është i vagullt ku shoqëria civile shfaqet më tepër si një sektor më shumë që duhet përmirësuar sesa si një aktor i angazhuar në dialog me BE-në. Sikurse vëren Pridham, një e metë e mekanizmit të kushtëzimit demokratik është marrëdhënia e BE-së me shoqërinë civile të vendit kandidat: Megjithëse termi [shoqëri civile] shfaqet në disa dokumente zyrtare të BE-së si Programi PHARE për Demokracinë... nuk ka një kuptim të qartë në lidhje me të... Për pasojë vënia në zbatim e kushtëzimit demokratik priret të jetë e shpërbërë jo e plotë..." (2002, f.7). Nëse do të lidhte mekanizmin e kushtëzimit demokratik me një proces të tërë dialogu me grupe të interesit apo aktorë të shoqërisë civile, që janë faktorë në hapësirën publike të vendit kandidat, nëse do të ndërmerre një dialog paralel me këto faktorë përveç dialogut me qeverinë e radhës do t'i jepte jo thjesht më tepër legjitimitet procesit, por do të ndihmonte në pasjen e një pamje më të qartë të dinamikës së brendshme në lidhje me (pa)mundësinë e demokratizimit. Shqetësimet apo problematikat që shfaqeshin në hapësirën publike, në lidhje me proceset demokratizuese, me pavarësinë e institucioneve, me vendosjen e shtetit ligjor apo me deformime të demokracisë do të mund të përçoheshin dhe në raportet vjetore. Kështu që nxitej jo më një proces vertikal evropianizimi që mbështetet më tepër në vullnetin e qeverisë së radhës, por një proces horizontal ku këta faktorë shoqërorë e grupe të interesit, nga legjitimiteti që marrin nga përfshirja në proceset e integritimit për shkak të faktorizimit nga BE-ja, luajnë njëherësh rolin e *epistemic communities* në difuzimin e vlerave, normave dhe praktikave si dhe të këmbënguljes për institucionalizimin e këtyre praktikave dhe normave nga qeverisja apo administrata e radhës.

Megjithatë, shembulli i Sllovakisë është tregues i një modeli të nxitjes së një procesi paralel të difuzimit dhe institucionalizimit të normave dhe praktikave demokratike në rastin kur shoqëria e vendit kandidat, duke përdorur një koncept të shpjeguar më lart të Schimmelfennig, shfaq një rezonancë kundrejt praktikave, modeleve të veprimit dhe normave të Bashkimit Evropian, të komunitetit ku kërkon të bëhet pjesë. Megjithëse angazhimi i faktorëve socialë nuk ishte pjesë e mekanizmit të kushtëzimit demokratik të BE-së, ky organizëm i gjendur përballë qeverisjes jodemokratike të Meciar-it legjitimon dhe faktorizon aktorë të shoqërisë civile që ndihmojnë në difuzimin e normave demokratike. Sikurse shprehet Vachudova: “Përfaqesuesit e institucioneve qeverisëse dhe joqeverisëse përëndimore ofruan informacion liderëve të opozitës dhe të organizatave të shoqërisë civile mbi thelbin e një axhende të demokracisë liberale, duke i vënë theksin llogaridhënies politike dhe forcimit të një hapësire politike të hapur plurale...”(f.163). Ndërkohë, ky proces i difuzimit të normave demokratike dhe praktikave legjitime të qeverisjes që duheshin ndjekur u krye në një kohë kur, sikurse thotë Pridham: “Mbështetja publike ndaj demokracisë si sistem ishte në rritje, ndjekur me një mobilizim të organizatave joqeveritare”(2002: f. 11). Pra, megjithëse jo në një formë të strukturuar dhe jo si pjesë integrale e strategjisë së kushtëzimit demokratik, rasti i angazhimit në dialog, direkt ose jo, i aktorëve të shoqërisë civile që ndanin të njëjtat norma dhe vlera demokratike me BE-në ndihmoi nisjen e procesit të difuzimit dhe pranimit të këtyre normave në këtë vend kandidat duke sjellë në pushtet pas 1998-ës një qeverisje që identifikohet me normat demokratike dhe i kishte ato referenca thelbësore të diskursit dhe veprimit politik.

Nëse i kthehemi rastit të qeverisjes “Nano” pas hapjes së negociatave të MSA-së, ndërsa Bashkimi Evropian vazhdonte të ushtronte mekanizmin e kushtëzimit demokratik në mënyrë jorezultative ndaj kësaj qeverisjeje për të bërë të mundur plotësimin e kriterëve për pavarësinë e administratës, respektimin e ligjit, luftën ndaj korrupsionit dhe vendosjen e shtetit ligjor në hapësirën publike shqiptare organizata të shoqërisë civile ushtronin presionin e tyre ndaj qeverisë “Nano” kundër praktikave të abuzimit me pushtetin dhe metodave jodemokratike qeverisëse. Kështu, mund të përmenden fushata të organizatës “Mjaft”, duke u pasuar me protesta së bashku me opozitën më 21 shkurt të 2004 kundër qeverisë “Nano”, apo fushata të Zyrës për Mbrojtjen e Qytetarëve. Mund të argumentohet se ekzistonte një rezonancë mes aktoreve të shoqërisë civile shqiptare me kërkesat dhe kushtet e BE-së. Megjithatë, për shkak të strukturimit të tillë të mekanizmit të kushtëzimit demokratik që konsideron si parësor dialogun me qeverinë e radhës, BE nuk u angazhua në një proces dialogu me aktorë të shoqërisë civile, por u mjaftua me ushtrimin e presionit ndaj qeverisë. Për pasojë, nuk u ndërmor një proces i difuzimit dhe institucionalizimit të normave dhe praktikave demokratike nëpërmjet shoqërisë civile. Megjithëse duhet pranuar se mekanizmi i kushtëzimit demokratik ia mbërriti të detyrojë qeverinë “Nano” të mbajë zgjedhje të pakontestuarra parlamentare të korrikut 2005, por jo pa probleme. Por ajo çka nuk u arrit, për shkak të strukturës së tillë të mekanizmit të kushtëzimit demokratik dhe mosnxitjes së një procesi evropianizimi, ishte pamundësia për të pasur rezultate të qëndrueshme. Pasi sikurse do vihet re në pjesën e dytë të punimit, edhe pas ardhjes në pushtet të opozitës së djathtë pas 3 korrikut 2005, e cila premtoi të zhbënte çka qeverisja “Nano” kishte bërë keq në lidhje me procesin e integritetit dhe përbushjen e kushteve të BE-së, situata mbetet gati po e njëjta.

Shqipëria pas nënshkrimit të MSA-së

Duke u mbështetur në kornizën teorike të Schimmelfennig-it dhe Radaelli-t të shtjelluar më lart, do të analizohet në këtë pjesë të esesë (pa)mundësia e mekanizmit të kushtëzimit demokratik kundrejt përmbushjes së kushteve dhe kriterëve politike, që lidhen me mbajtjen e zgjedhjeve të lira, pavarësinë e administratës publike, respektimin e lirisë së medias nga Shqipëria. Më saktë, do të jetë në analizë qeverisja e pas 3 korrikut lidhur dhe me faktin se nënshkrimi i Marrëveshjes së Stabilizim Asocimit është kryer gjatë kësaj qeverie, çka mund të merret si një shenjë e vlerësimit nga ana e BE-së të progresit të deritashëm. Nënshkrimi më 12 qershor 2006 i Marrëveshjes së Stabilizim Asocimit pas tre vjetësh nga hapja e negociatave, duhet të përbente një mundësi më tepër dhe më serioze për të provuar zotimin Evropian të Shqipërisë, dhe për më tepër të qeverisjes, duke mos u mjaftuar me konformimin apo përshtatjen formale ndaj legjislacionit të BE-së, por duke mos vënë më në dyshim pamundësinë për të mbajtur zgjedhje të lira dhe të ndershme, mospolitizimin e administratës publike, përkundër ngutjes për të centralizuar pushtet, apo për të bërë presion mbi median e lirë. Në raport me vlerat dhe normat demokratike të qeverisjes dhe pavarësimin të institucioneve, gjendja nuk është më mirë sesa ishte para nënshkrimit të MSA-së.

Ndryshe nga ç'ka ndodhur në një pjesë të vendeve të tjera kandidate për t'u anëtarësuar në Bashkimin Evropian, ku ekzistonin grupe apo parti politike euroskeptike, në Shqipëri zotimi për t'u anëtarësuar në BE është mëse i përsëritur dhe i gjithëpranuar. Sikurse shprehet Arolda Elbasani : “Përveç konsensusit të gjerë shoqëror, orientimi evropian reflekton një qëllim të përbashkët mes elitave shqiptare për të formësuar ndryshim të regjimit brenda modelit evropian” (Elbasani: 2004, f. 37). Në këtë linjë mendimi një raport mbi BE-në i AIIS thekson dëshirën dhe identifikimin së paku diskursiv të elitës së re politike të pas ‘90-ës dhe qytetarëve me modelin e demokracisë liberale, me modelin e BE-së: “Rruga e vetme për t'u ndarë me izolimin tragjik dhe prapambetjen e thellë ekonomike u njehsua me integrimin evropian, përmes ndërtimit të demokracisë dhe ekonomisë së tregut të lirë”(f. 7). Për pasojë, ky identifikim me Evropën, me modelin evropian të shtetit, përmes artikullimit të shprehur për t'u bërë pjesë e saj duhet të reflektohej dhe në sjellje dhe praktika qeverisëse konform normave dhe rregullave demokratike sikurse mbajtja e zgjedhjeve të lira dhe të ndershme, krijimi i një administrate publike të pavarur politikisht, respektimi i të drejtave të njeriut dhe lirisë së medias. Tashmë dihet pamundësia e kahershme e mbajtjes së zgjedhjeve të lira duke nisur prej 1996-ës, apo raportet problematike të qeverive me mediat apo politizimi i administratës publike. Sikurse shprehet Hoffman, fill pas 1997-ës Bashkimi Evropian kërkonte përmes strategjisë së tij mbi Shqipërinë të arrinte në një proces ku: “...është në interes të Shqipërisë dhe BE-së të nxisë zhvillimin e një shoqërie që përvetëson “rregullat e lojës” dhe parimet bazë të shoqërive evropiane” (2005: f. 62). Pikërisht “rregullat e lojës” janë deformuar, janë bishtnuar nga qeverisjet e radhës.

Mes zotimit dhe praktikave qeverisëse jodemokratike

Në raportet vjetore të publikuara nga Bashkimi Evropian mbi proceset integruese dhe reformat në Shqipëri, duke u fokusuar dhe në kriteret politike që duhet të ndiqen e zbatohen si dhe në Vendimin e Këshillit të 30 qershorit 2006 mbi Partneritetin Evropian të Shqipërisë me BE-në, i cili është një nga instrumentet e ndikimit dhe ndihmës mbi proceset integruese theksohet, se: “Prioritetet kryesore caktuar për Shqipërinë lidhen me kapacitetin e vendit për të përmbushur Kriteret e Kopenhagenit...”. Një kusht bazë i kriterëve të Kopenhagenit është qëndrueshmëria e institucioneve demokratike që nis me

legjitimitetin e këtyre institucioneve përmes zgjedhjeve të lira dhe të drejta demokratike. Vërehet se një nga zotimet e qeverisë së pas 3 korrikut shpallur në programin e saj është dhe mbajtja e zgjedhjeve jo më problematike: “Zgjedhjet e lira dhe të ndershme do të jenë burim i vërtetë i legjitimitetit të institucioneve demokratike. Kthimi i besimit të publikut tek zgjedhjet është një prioritet absolut i mazhorancës së re qeverisëse” (Programi i Qeverisë: 2005). Nisur nga ky zotim i mazhorancës së re dhe duke parë një analizë të saktë për problematikën e vazhdimin të zgjedhjeve të kontestueshme shkruar në program: “Ndërkaq, vendosja e sistemit të korrupsionit, dhunimi i zgjedhjeve të lira, moszbatimi, zbatimi i dobët, i shtrembëruar ose vonesat në kryerjen e reformave, kanë shkaktuar humbjen në shkallë të gjerë dhe në nivele tepër të larta të besimit të shqiptarëve në institucionet shtetërore...” (Programi i Qeverisë) të bën të besosh se ajo çka Schimmelfenning quan indentifikim të vendeve kandidatë me komunitetin në të cilin kërkojnë të integrohen duke ndarë të njëjtat vlera dhe norma (2004), është tashmë prezente në diskursin e koalicionit qeverisës. Pra, është shpallur se nuk mund të këtë legjitimitetin të institucioneve pa zgjedhje të lira.

Ndërkaq, raportet e OSBE-së, duke u konsideruar më tepër si analizë të proceseve zgjedhore të ndodhura sesa si aktorë në pamundësinë e mbajtjes së zgjedhjeve të drejta dhe të lira, vërejnë se zgjedhjet lokale të shkurtit 2007 nuk kishin një përmirësim rrënjësor nga zgjedhjet e fundit parlamentare të korrikut 2005. “Përgjithësisht, vëzhguesit e vlerësuan procesin e votimit keq ose shumë keq në 10 për qind të QV-ve të vizituara” (Raporti i OSBE-së: 2007, p.2). Kurse në raportin e zgjedhjeve parlamentare 2005 thuhet: “Në tërësi, vëzhguesit e vlerësuan pozitivisht votimin në 67 për qind të QV-ve të vizituara dhe vërejtën probleme domethënëse në 11 për qind të QV-ve të vizituara” (Raporti: 2005, p.25). Vërejtjet për zgjedhjet lokale vijnë: “Në disa NJQV gjatë pasdites së ditës së zgjedhjeve. Vëzhguesit raportuan tension apo trazirë në 7 për qind të QV-ve të vizituara...” (Raporti: 2007, p.18). Për rrjedhojë, zgjedhjet lokale 2007 nuk vërtetuan atë zotim të ndërmarrë nga qeverisja, sikurse dhe nuk provuan një identifikim real me normat demokratike, duke shfaqur një mungesë të përvetësimit të rregullave demokratike kur reforma zgjedhore i mbetet një marrëveshje e minutave të fundit, kur situata parazgjedhore vijoi e tensionuar dhe mosbesuese mes kampeve kundërshtarë, duke mos kryer një proces që në hapësirën evropiane ku kërkojmë të integrohemi është tashmë një proces sa vendimtar për legjitimitetin e institucioneve të dala nga zgjedhjet, aq sa dhe rutinor për shkak të mosdeformimit të rregullave të lojës demokratike.

Një tjetër kusht i shumëpërmendur në Raportet e BE-së për sa i takon kritereve politike është dhe ndërtimi i një administrate publike të pavarur dhe efikase. Në Vendimin e Këshillit, më 9 nëntor 2005, kërkohet: “Të sigurohet zbatimi i Ligjit të Shërbimit Civil për emërimet dhe punën e administratës publike. Rekrutimi, transferimi dhe shkarkimi i nëpunësve civilë të kryhet sipas rregullave të përcaktuara” (Vendimi i Këshillit: 2005, f. 7). Lidhur me këtë kërkesë të kahershme të BE-së, e cila ende nuk është zbatuar, çka do të mundësonte qëndrueshmërinë e institucioneve dhe vijueshmërinë e shtetit, mazhoranca e pas 3 korrikut konfirmon zotimin e saj: “Qeveria do të kryejë një reformë të thellë e të vërtetë të administratës publike për krijimin e një rrjeti insitucional efektiv dhe eficient, si dhe të një administrate të qëndrueshme, të përkushtuar ndaj zbatimit të ligjit” (Programi Qeverisës). Përkundër këtij premtimi dhe shprehje e vullnetit për t’i dhënë fund praktikave abuzive jodemokratike dhe jo evropiane të rekrutimit të nëpunësve civilë mbi baza të preferencave partiake, miqësore apo klanore, sjellja dhe praktika qeverisëse e deritanishme, si dhe e kësaj qeverisjeje nuk shkon përtej “përshtatjes formale ndaj rregullit”, duke mos realizuar sjellje dhe praktika

në përputhje me rregullin, sikurse vëren Schimmelfennig mbi mënyrën më të suksesshme të adoptimit të rregullave të diktuar nga BE-ja.

Sikurse raportohet në media në lidhje me reformën administrative, dobësimin e kompetencave të Departamentit të Administratës Publike dhe shkurtime të administratës: "...Departamenti i Administratës Publike ose, siç quhet ndryshe, DAP, është zhveshur nga kompetencat e veta dhe funksionon vetëm formalisht. Në fakt, shkurtime të administratës shqiptare pas vendimit të Këshillit të Ministrave kanë qenë tejet të përhapura..." (Gazeta Albania: Korrik 2007). Për të vazhduar më pas me shkurtime të Policine e Shtetit, ku ndodhin dhe situata qesharake, ku të sapodiplomuar nga PAMECA u kërkohet shkarkim nga detyra: "Pala ndërkombëtare ka mbetur e befusuar tri ditë më parë kur dy oficerët u lajmëruan për shkarkim vetëm pak orë pasi kishin marrë diplomat nga ministri Nishani" (Gazeta Panorama: Korrik 2007). Emërimet abuzive në administratën publike përmenden dhe në Raportin e Komisionit Evropian të vitit 2006: "...Rekrutimi dhe shkarkimi i stafit ka ndodhur në disa raste pa respektuar Ligjin e Shërbimit Civil. Akte administrative janë firmosur nga zëvendësime të përkohshme që nuk kanë qenë caktuar në mënyrë zyrtare" (Raporti i BE-së: 2006). Për pasojë, kriteret apo standartet që duhen plotësuar për pasjen e një administrate publike të pavarur nuk janë përmbushur për shkak të vijueshmërisë së praktikave qeverisëse jodemokratike që mbeten tregues i mosndarjes së normave demokratike si referenca themelore dhe për rrjedhojë i mungesës së një procesi të institucionalizimit të këtyre praktikave, "mënyrës së kryerjes së gjërave" dhe normave.

Mospërputhje vlerash mes normave dhe rregullave të BE-së dhe praktikave të qeverisjes vërehet dhe në raportet e qeverisë me lirinë e medias. Në një vështrim dhe analizë të parë, do të dukej absurde që të vazhdohet me praktikën e presionit ndaj medias e krijimit të raporteve klienteliste me median. Një arsyetim i mundshëm mbi këmbënguljen e qeverive të deritanishme për të kontrolluar mediat apo për të ngushtuar liritë dhe veprimin e institucioneve të pavarura, mund të jetë dëshira për të përqendruar pushtet apo frika e humbjes së pushtetit. Sidoqoftë, kalkulime të tilla politike që cenojnë lirinë e shprehjes, ku përfshihet dhe liria e medias shfaqin mungesën e theksuar të normave demokratike, tek e fundit këto vlera nuk merren si vlera të pakundërshtueshme dhe të patjetërsueshme. Po të lexohet programi qeverisës i mazhorancës nuk mbetet pa përmendur dhe zotimi për respektim të lirisë së medias: "Mediat në asnjë rast nuk do trajtohen në mënyrë diskriminuese, qoftë për interesa politike apo për interesa të tjera" (Programi i Qeverisë).

Përse duhet të përmendet me ngulm premtimi për të mos diskriminuar asnjë media apo për të mos cenuar lirinë e medias, në rast se kjo do të ishte një praktikë rutinë qeverisëse? Rasti më i fundit i cenimit të lirisë dhe pavarësisë së medias, shtuar praktikave diskriminuese të ndëshkimit të mediave nga KKRT-ja, është kontrolli financiar dhe gjoha e vendosur ndaj televizionit "Top-Channel", që çoi dhe në reagimin e gazetarëve, duke e cilësuar si: "Një kërcënim i lirisë së shprehjes për të gjithë komunitetin e gazetarëve... të cilët janë direkt të ekspozuar ndaj presionit ekonomik të qeverisë" (Balkanweb: Korrik 2007). Kështu që kërkesa e vazhdueshme e institucioneve të BE-së për të rritur lirinë e medias, sikurse vërehet në Planin e Partneritetit si një nga kushtet afatshkurtra: "Të përmirësohet liria e medias, veçanërisht duke miratuar legjislacionin e duhur për median e shkruar..." (Partneriteti Evropian: 2005), i cili është një kusht deri diku dhe teknik apo profesional, nuk mund t'i paraprijë një qëndrimi abuziv dhe diskriminues ndaj medias. Por deformime të tilla të lirisë së medias nuk mund të mohohet që kanë ndodhur.

Ndërsa kushtet e përmendura më sipër që i janë vënë Shqipërisë përbëjnë një specifikë tipike për të, sikurse kërkesa për mbajtjen e zgjedhjeve të lira apo depolitizimi i administratës, reforma e institucioneve dhe demokratizimi i tyre, e cila i përfshin dhe kushtet e analizuara më sipër, në funksion të rritjes së qëndrueshmërisë dhe pavarësimit të tyre është një sferë e qenësishme që BE-ja mëton të realizojë përmes mekanizmit dhe praktikës së kushtëzimit demokratik në vendet candidate. Në Strategjinë e Zgjerimit 2006-2007 të BE-së theksohet: “Forcimi i institucioneve të këtyre vendeve është i rëndësishëm dhe reformat duhet të përqendrohen në reforma politike, juridike dhe ekonomike dhe në luftën kundër korrupsionit dhe krimit të organizuar” (Strategjia e Zgjerimit). Pra, ajo çka kërkohet është institucione më të pavarura, më efikase dhe të qëndrueshme. Duket se ky qëllim i forcimit të institucioneve është kuptuar dhe nga pala qeverisëse shqiptare: “Të gjitha reformat dhe programet qeveritare do të hartohen dhe zbatohen me synimin e përshtatjes me modelet dhe arritjes së standardeve evropiane të demokracisë, shtetit ligjor...” Për më tej mbi respektimin e forcimit të pavarësisë të institucioneve shprehet: “Respektimi dhe garantimi i pavarësisë të pushteteve do të sigurojë funksionimin e institucioneve bazuar në Kushtetutë... ndërsa nisja dhe/ose vazhdimi i zbatimit të reformave do të rrisë efektivitetin e institucioneve themelore të shtetit demokratik”(Programi i Qeverisë). Ndërkaq, ky qëndrim apo zotim nuk është gjë tjetër veçse referim ndaj një diskursi të gjithëpranuar shprehur nga BE-ja për forcim të institucioneve. Sikurse u vu re më sipër, ato reforma që ndihmojnë në legjitimimin e institucioneve dhe përbëjnë pastaj premisën për pavarësimin dhe qëndrueshmërinë e tyre sikurse zgjedhjet e lira apo reforma për një administratë të pavarur dhe efikase nuk janë kryer. Nisur nga ajo analizë kryer në programin qeverisës dhe nga zotimi për garantimin e pavarësisë së institucioneve apo ndjekjen e modeleve evropiane të demokracisë apo shtetit ligjor, duhej të nënkuptohej se kjo qeverisje ndan normat themelore demokratike dhe vepron sipas tyre. Por praktikata qeverisëse vazhdojnë të mbeten jodemokratike në raport me pavarësinë e institucioneve apo me mënyrën se si kërkohet të kryet reforma e institucioneve.

Pa shkuar më tej mbi raportin që qeverisja tashmë ka krijuar me institucionet e pavarura dhe respektim të shtetit ligjor dhe Kushtetutës, mjafton të përmendet raporti i vështirë apo problematik i qeverisë me presidentin e mëparshëm në detyrë z. Moisiu apo institucione të tjera si Këshilli i Lartë i Drejtësisë dhe institucioni i prokurorit të Përgjithshëm. Nisur nga qëllimi për të luftuar korrupsionin dhe krimin e organizuar, si një prioritet parësor i qeverisë, deformohet shteti ligjor dhe pavarësia e institucioneve, duke kërkuar më tepër përqendrim të pushtetit apo ndikim të ekzekutivit në këto institucione. Megjithëse mundësia e përdorimit për arsye politike të institucionit të akuzës mund të ndodhë dhe në shtete demokratike si në SHBA apo në disa vende të BE-së, procesi i përbaltjes apo linçimit të prokurorit të Përgjithshëm përmes një komisioni hetimor që tejkalonte caqet e kompetencave të tij, si dhe presioni dhe këmbëngulja për të kërkuar nga Presidenti i atëherëshëm i Republikës, shkarkimin e tij, dëshmon për përpjekje të cenimit të pavarësisë së institucioneve kushtetuese. Vendimi i Gjykatës Kushtetuese mbi këtë çështje i dhjetorit të 2006-ës vëren se: “...veprimtaria e komisionit hetimor në këtë rast përbën një tejkalim të funksioneve të Kuvendit, mosrespektim të parimeve kushtetuese, si dhe ndërhyrje në kompetencat e organit të prokurorisë”. Gjykata Kushtetuese e cilësoi anti-kushtetuese procesin e hetimit dhe raportin përkatës për shkarkim të prokurorit të Përgjithshëm. Për rrjedhojë, zotimi i qeverisë për të bashkëpunuar me institucionet e pavarura kushtetuese, për të “garantuar pavarësinë e pushteteve”, si një kusht i stabilitetit të institucioneve dhe të demokracisë, për shkak të

nismave anti-kushtetuese të përpjekjes për kontroll ndaj këtyre institucioneve, reflekton mungesën e identifikimit me normat demokratike, sikurse respektimi i pavarësisë së institucioneve e të shtetit ligjor është një ndër këto norma. Lufta ndaj korrupsionit mund të legjitimojë kritikën ndaj institucionit të prokurorit për mosefikasitet në luftën ndaj krimit apo korrupsionit, madje mund të legjitimojë dhe largimin e tij, por nuk mund të legjitimohen praktikën anti-kushtetuese si dhe praktikën jodemokratike të këtij procesi. Kufiri mes luftës së korrupsionit dhe moscenimit të pavarësisë së institucioneve kushtetuese bëhet i paqenë dhe tejkalohet kur procedurat dhe praktikën e ndjekura për të luftuar korrupsionin vijnë kundër shtetit ligjor dhe normave demokratike.

Në raportin e BE-së të vitit 2006, raport i cili së bashku me Planin e Partneriteti përbën një mekanizëm të ushtrimit të Kushtëzimit Demokratik të BE-së për të nxitur demokratizimin e mëtejshëm në Shqipëri dhe që do të jetë pjesë e analizës në vijim për pamundësinë e këtyre mekanizmave në demokratizimin e vendit, përshkruhet përpjekja për përqendrim pushteti nga qeverisja aktuale: “Një rritje në numrin e institucioneve në varësi direkte nga Këshilli i Ministrave ka ndodhur, si dhe një tendencë për mbikëqyrje direkte nga kryeministri” (Raportin e BE-së: 2006, f.6). Shkeljet ndaj Kushtetutës dhe shtetit ligjor vijnë më tej: “Disa masa legjislative përcaktuar për të luftuar korrupsionin janë hedhur poshtë nga Gjykata Kushtetuese, për shkak të shqetësimeve mbi të drejtat e njeriut (si rasti i ligjit kundër nepotizmit në administratën tatimore)” (Raportin: f.9). Nga një këndvështrim fakti se përpjekjet e kontrollimit të institucioneve të pavarura kushtetuese nga ana e qeverisë, sikurse rasti i Prokurorisë së Përgjithshme u frenua, të paktën deri më tash, dhe nismat ligjore anti-kushtetuese u hodhën poshtë nga Gjykata Kushtetuese, ndër të tjera pasi një pjesë e tyre cenonin të drejtat e individëve, tregon për prezencën e mekanizmave të reagimit të sistemit demokratik, për një konsolidim të sistemit demokratik. Megjithatë, nga ana tjetër, duke e konceptuar sistemin demokratik dhe funksionimin e tij mbi bazën e disa normave dhe vlerave themelore, pasja e një modeli qeverisës që ndjek praktikën qeverisëse dhe nisma në kundërshtim me këto norma, atëherë procesi i demokratizimit, i evropianizimit, i difuzionit dhe përvetësimit të praktikave demokratike do të jetë i papërfunduar dhe jo i qëndrueshëm në rastin e Shqipërisë.

Neglizhimi i shoqërisë civile

Ndërsa vërehet një mungesë e identifikimit me vlerat dhe normat demokratike dhe mospërvetësim të tyre në sjellje konform rregullave, që do të ishin referenca të pakundërshtueshme normative, por një deformim dhe anashkalim të këtyre rregullave dhe normave në elitën politike e qeverisëse shqiptare, shihet nga ana tjetër një “rezonancë”, term në të cilën Schimmelfenning-u përfshin faktorët vendas, të cilët pranojnë dhe janë të hapur ndaj normave të diktuar nga BE-ja (2004, f.20). Pra, përputhja e vlerave të referimit të faktorëve të brendshëm socialë dhe qytetarëve me vlerat dhe normat e BE-së, që ndihmon për pasojë procesin e evropianizimit. Në lidhje me demokratizimin e institucioneve dhe plotësimin e kushteve politike të kriterëve të Kopenhagenit, sikurse vrojton studimi i kryer nga Instituti Shqiptar për Studime Ndërkombëtare, vërehet se qytetarët dhe grupe të caktuara sociale i vënë rëndësi më tepër kriterëve politike se atyre teknike: “Shqiptarët i shohin kriteret politike si më të rëndësishme sesa kriteret ekonomike” (Perceptime dhe realitete: 2006, f.10). Ndërkohë, studimi shkon më tej: “Ky është raporti i katërt që vërteton se faktorët që lidhen me konsolidimin e proceseve

demokratike dhe mirëfungsioni i shtetit ligjor janë më të rëndësishme se ekonomia e vendit”(2006, f.48). Për rrjedhojë ekziston një ndërjegjësim dhe vetëdije e këtyre grupeve të caktuara sociale apo dhe qytetarëve shqiptare, mbi rëndësinë e normave demokratike që duhet të përçojnë proceset politike dhe funksionimin e shtetit të së drejtës.

Megjithatë, këto bindje të këtyre grupeve shoqërore apo të qytetarëve nuk janë reflektuar në procese që angazhojnë qytetarët ose grupe të interesit apo ato çka quhen *epistemic communities* (komunitete të dijes dhe ekspertizës) në një dialog paralel mes BE-së dhe këtyre grupeve të shoqërisë civile shqiptare, që janë faktorë apo përpiqen të jenë të tillë në procesin e integritit. Kjo vjen, sikurse u përmend dhe në kornizën teorike të esesë, për shkak të strukturës të mekanizmit të kushtëzimit demokratik, që i jep përparësi raporteve me qeverinë e radhës, përbushjes së kushteve dhe kritereve nga qeveria e radhës dhe jo nxitjes së një procesi evropianizimi që përfshin faktorë të tjerë socialë.

Në Raportin e BE-së mbi Shqipërinë, shoqëria civile përmendet nën zërin “Të drejtat politike dhe civile”, (Raporti 2006: f. 12) dhe jo si një zë më vete, që tregon për rëndësinë e pakët që BE-ja i kushton rolit të shoqërisë civile në procesin e evropianizimit dhe difuzimit të normave demokratike. Në diskursin e BE-së kundrejt shoqërisë civile dominon parashtrimi i gjendjes faktike të ndikimit të organizatave joqeveritare si dhe shprehja e dëshirës për rritje të rolit të tyre, asgjë më tej: “Aktorët e shoqërisë civile në Shqipëri vuajnë nga një mungesë e burimeve të qëndrueshme, aftësive dhe kapaciteteve organizuese. Për pasojë dialogu mes OJQ-ve dhe Qeverisë së Shqipërisë mbetet i dobët” (Raporti 2006: f. 12). Më tej në raport thuhet: “Shqipëria do të përfitonte nga një politikë qeverisëse që inkurajon në mënyre aktive përfshirjen e OJQ-ve në proceset e vendimmarrjes” (2006: f.12). Pra, Bashkimi Evropian pret dhe dëshiron që qeverisja në Shqipëri të angazhojë në dialog grupe të caktuara sociale, organizata joqeveritare. Ndërkaq procesi i integritit që përfshin përshtatje me rregullin dhe kushte politike që duhen përbushur përballë një mënyre qeverisjeje problematike, që nuk reflekton dhe vepron sipas normave demokratike, do të fitonte më tepër legjitimitet dhe siguri nëse Bashkimi Evropian do të nxiste një dialog të përhershëm me faktorët e shoqërisë civile në Shqipëri. Pasi shoqëria civile, duke shfaqur një rezonancë me normat dhe vlerat demokratike, do të luante rolin e një kundërpeshë ndaj praktikave abuzive të pushtetit dhe shpërfilljes, në të shumtën e herës, së normave demokratike sikurse dhe rolin e aktorëve që do të përhapnin dhe këmbëngulnin në institucionalizimin e këtyre normave.

Rezultati përballë procesit: Ngulmimi për rezultate dhe harresa e normave demokratike

Përveç dimensionit strukturor të mekanizmit të kushtëzimit demokratik, që nuk mundëson suksesin e ndikimit të BE-së në procesin e integritit, vërehet dhe një prirje e institucioneve të BE-së për të kërkuar me ngulm rezultatin, për të vlerësuar rezultatin sesa procesin përmes të cilit arrihet një rezultat i qëndrueshëm. Proces i cili duhet të nënkuptojë arritjen e rezultatit në përputhje me praktikën demokratike të vendimmarrjes dhe që do të kërkonte monitorimin nga ana e BE-së, nëse rezultati i përbushur, qoftë lufta kundër korrupsionit apo rezultate të tjera të pritshme, bie në kundërshtim me praktikën dhe normat demokratike të përfaqësuara në Kriteret e Kopenhagenit. Sikurse përmendet në partneritetin e BE-së me Shqipërinë, përveç prioritetëve kryesore, ku përfshihen kriteret e Kopenhagenit, përmenden dhe kushte afatshkurtra dhe afatmesme: “Këto përfshijnë përmirësimin e luftës kundër krimit të organizuar, përmirësimin e zbatimit të

masave antikorrupsion”(Vendimi i Këshillit: 2005). Ndërsa si kritere të tjera afatshkurtra për kushtet politike përfshihen: “Të përgatiten në mënyrë të rregullt dhe në kohë zgjedhjet lokale 2006... Të sigurohet zbatimi i Ligjit mbi Shërbimin Civil për emërimet në punën e administratës publike” (Partneriteti Evropian: 2005, f.6). Pavarësisht se këto kërkesa apo prioritete janë legjitime dhe do të ndihmonin në forcimin e shtetit ligjor, prioritizimi i tyre pengon plotësimin në kohë dhe si duhet të kriterëve dhe kushteve themelore të Kopenhagenit, duke përfshirë më së pari institucione të qëndrueshme demokratike dhe ndërtimin e një shteti ligjor në respekt të ligjit. Për pasojë, mekanizmi i kushtëzimit demokratik që synon më së pari të ndikojë në vendosjen e shtetit ligjor, pavarësinë dhe qëndrueshmërinë e institucioneve demokratike, në moscenimin e lirive dhe të drejtave të njeriut e minoriteteve, bëhet i padobishëm kur përparësi i është dhënë arritjes së rezultatit konkret, pavarësisht nëse si procesi ashtu edhe vendimmarrja për realizimin e atij rezultati është joligjor apo jodemokratik.

Në një kohë kur normat dhe vlerat demokratike nuk janë përvetësuar sa të konsiderohen si të mirëqena në praktikën qeverisëse, atëherë këto prioritete afatshkurtra nuk do të mund të realizohen apo do të mbeten procese të deformuara. Prandaj dhe në raportin e saj të 2006-ës, për reformat administrative BE-ja shprehej vetëm me tone konstatuese: “Emërimet politike të nëpunësve të lartë civilë mbeten mbizotëruese, duke kufizuar rritjen e nivelit profesional të shërbimit civil” (Raporti: 2006, f.7). Ndërsa në lidhje me praktikën centralizuese të qeverisë, të cilat analizohen në raport me efikasitetin sesa me prirjen për përqendrim pushteti dhe nuk shihen si shenjë e shpërfilljes së mënyrës demokratike të kryerjes të gjërave, raporti vëren: “Ky centralizim ka sjellë që shumë vendime teknike dhe rutinore të merren në nivelin e kryeministrit, që ka shtyrë veprime kyçe”(2006, f.6). Përsëri kërkohet rezultati i shpejtë dhe efikas, duke lënë në hije procesin herë-herë jo demokratik dhe jo në përputhje me normat dhe praktikën demokratike.

Prioriteti tjetër kyç i kërkuar me ngulm nga BE-ja, që përfshin luftën ndaj korrupsionit dhe krimit të organizuar, rezultatet e të cilit pritet të arrihen brenda një afati të shkurtë kohor, bën që praktikën qeverisëse në kundërshtim me ligjin të anashkalohen apo të mos merren seriozisht nga BE-ja, për sa kohë që ka rezultate ndaj krimit të organizuar dhe korrupsionit. Kështu, një ndër kushtet përfundimtare që duhet arritur në këtë proces drejt integritetit në Bashkimin Evropian, ai i ndërtimit të shtetit ligjor i lë vendin prioriteteve afatshkurtra dhe kontradikore me praktikën demokratike. Në raport, për sa i takon nismave ligjore të qeverisë në luftën kundër krimit dhe korrupsionit si dhe përpjekjeve për reforma në drejtësi, vërehet: “Një komision i posaçëm parlamentar vendosi t’i rekomandojë presidentit shkarkimin e prokurorit të Përgjithshëm. Presidenti e hodhi poshtë këtë rekomandim”(2006, f. 8). Një pohim i tillë nuk reflekton aspak shqetësimin për përpjekjet e qeverisë për të kontrolluar institucionet e pavarura kushtetuese, pavarësisht faktit se një qëllim i tillë nuk është arritur, sikurse nuk reflekton as ato debate në hapësirën publike shqiptare mbi përpjekjet jodemokratike të luftës kundër korrupsionit dhe kontrollit të institucioneve.

Konsiderimi parësor i prioriteteve afatshkurtra të luftës kundër korrupsionit dhe informalitetit sjellin dhe deformime të tilla të procesit kur flitet për lirinë e ushtrimit të biznesit apo të medias: “Një amendament ligjor pengon sipërmarrësit e mediave elektronike të marrin pjesë në tendera të sektorëve publikë. Kjo do të përbënte problem në raport me konkurrencën e biznesit. Sidoqoftë, është një masë e fortë anti-korrupsioni, që do të ndihmojë në lirinë e medias” (Raporti: 2006, f.12). Për rrjedhojë, kushtëzimi demokratik i ushtruar nga BE-ja në institucionet shqiptare, ndaj qeverisjeve të

deritanishme rezulton i paefektshe jo vetëm për shkak të vijueshmërisë së praktikave qeverisëse jodemokratike, duke mos shprehur një identifikim me normat dhe vlerat e BE-së nga ana e qeverisë shqiptare, as dhe vetëm për shkak të mosangazhimit të faktorëve socialë të shoqërisë civile, që do të ndihmonte në procesin e evropianizimit, por edhe për shkak të prioritizimit të rezultatit në kurriz të procesit përmes të cilit BE-ja do të vëzhgonte arritjen e kushteve të vëna konform normave dhe praktikave demokratike.

Ndërsa nga njëra anë Bashkimi Evropian kërkon të ndikojë në përmbushjen e kritereve politike të Kopenhagenit, sikurse janë ndërtimi i shtetit të së drejte, stabiliteti i demokracisë dhe respektimi i të drejtave dhe lirive të njeriut përmes mekanizmit të kushtëzimit demokratik, nga ana tjetër, kërkon njëherësh rezultate të pritshme në drejtim të forcimit të shtetit ligjor, të pavarësisë së institucioneve. Vështirë të vihet në dyshim se shteti i së drejtës apo qëndrueshmëria e institucioneve nuk reflektojnë norma themelore demokratike, sikurse respekti ndaj ligjit dhe pavarësia e institucioneve. Megjithëse lufta kundër korrupsionit apo krimin të organizuar mund të merret si tregues i forcimit të shtetit ligjor, rezultati mund të jetë arritur duke mos respektuar ligjin apo liritë e të drejtat e qytetarëve. Pra, krijohet një kontradiktë mes rezultateve konkrete të realizuara në mosrespektim të ligjit apo të kushtetutshmërisë dhe qëllimit të fundëm të ndërtimit të shtetit të së drejtës apo institucioneve të pavarura. Përpjekjet e BE-së për të ndikuar përmes kushtëzimit demokratik në vendosjen e shtetit ligjor në Shqipëri mund të jenë të kota, për sa kohë që mekanizmi i kushtëzimit demokratik nuk vihet në funksion të monitorimit dhe vëzhgimit të proceseve vendimmarrëse, për të parë nëse arritja e rezultateve është kryer në përputhje me normat e respektimit të ligjit, të pavarësisë së institucioneve dhe moscenimit të lirive të qytetarëve.

Konkluzion

Procesi i sendërtimit dhe forcimit të institucioneve të pavarura demokratike i ndërtimit të shtetit ligjor nuk ka mbetur vetëm një proces brenda kufijve dhe hapësirës publike të vendeve ish-komuniste, që janë integruar apo po integrohen në strukturat e Bashkimit Evropian. Vetë ky organizëm është ndër aktorët kryesorë që synon të arrijë demokratizimin e institucioneve dhe përshtatjen me normat dhe ligjet e legjislacionit të BE-së të vendeve candidate përpara se të anëtarësohen me të drejta të plota. Kriteret bazë që duhet të plotësohen nga vendet që aspirojnë të bëhen shtete anëtare të BE-së janë përcaktuar qysh herët në Samitin e Kopenhagenit të vitit 1993. Përpos legjitimitetit të kritereve të Kopenhagenit për demokraci të qëndrueshme, respektim të lirive dhe të drejtave të njeriut si dhe një ekonomi të lirë tregu, BE-ja ka përcaktuar dhe mekanizmat e ndikimit të saj në nxitjen e demokratizimit të vendeve candidate. Mekanizmi kryesor i ushtruar për të ndikuar në përmbushjen e kritereve të Kopenhagenit është kushtëzimi demokratik. Mekanizëm i cili nuk është provuar efikas përballë qeverisjeve të themi “problematike”. Sikurse u vërejt në punim, kjo rrjedh prej një sërë shkaqesh duke nisur nga mosidentifikimi i qeverive të vendit kandidat me normat demokratike tek mosndërthyrja e mekanizmit të kushtëzimit demokratik me një proces të evropianizimit, të përhapjes dhe institucionalizimit të normave dhe vlerave demokratike deri tek prioritizimi i rezultatit përkundër procesit.

Etapa e fundme dhe qëllimi përfundimtar i procesit të integrimit si edhe e ndikimit që ushtron Bashkimi Evropian ndaj këtyre vendeve, përfshirë dhe Shqipërinë, është evropianizimi si proces i përhapjes, institucionalizimit dhe përvetësimit të

praktikave, normave, rregullave dhe vlerave të gjithëndara dhe të gjithëpranuara brenda hapësirës evropiane në politikën kombëtare të vendeve candidate. Pra, tek e fundit mekanizmi i kushtëzimit demokratik, apo suksemi i ndikimit të tij, duhet vlerësuar dhe analizuar sikurse bëhet në këtë ese në lidhje me arritjen ose jo të evropianizimit të strukturave politike, të raporteve mes shtetit dhe qytetarëve, të mënyres së funksionimit të gjërave.

Demokratizimi i mëtuar nga Bashkimi Evropian kundrejt vendeve candidate, që zbatohet kryesisht përmes mekanizmit të sipërpërmendur duke u ndihmuar dhe nga raporte të përvitshme apo plane të partneritetit, vërehet se është i mangët apo jo efikas në ato vende candidate, ku identifikimi i elitës politike apo të shoqërisë me normat dhe vlerat demokratike nuk është real dhe ku abuzimi me pushtetin apo prirja për të përqendruar pushtet nuk përbëjnë një praktikë qeverisëse tashmë të tejkaluar. Sikurse u vërejt në rastin e Sllovakisë gjatë qeverisjes së Meciar-it apo më gjerë në rastin e Shqipërisë, ku ende nuk është krijuar mundësia për një legjitimitet të pacenuar të institucioneve demokratike, procesi i demokratizimit të institucioneve mbetet i vështirë për sa kohë që nuk përvetësohen rregulla dhe norma demokratike.

Në të njëjtën kohë, procesi i evropianizimit si qëllim i fundëm i integritimit, nuk mund të jetë i suksesshëm kur Bashkimi Evropian nuk angazhon në një dialog me të gjerë, sesa komunikimi me qeverinë e radhës të vendeve candidate, aktorë të tjerë të shoqërisë civile, grupe të interesit, të cilët do të luanin një rol në përhapjen e normave dhe praktikave normale evropiane dhe do të përbënin një siguri më shumë për shmangien e praktikave abuzive dhe jodemokratike qeverisëse apo shprehjen e shqetësimeve dhe debateve publike vendase në institucionet e BE-së. Ndërkaq, orientimi dhe këmbëngulja e institucioneve të BE-së që monitorojnë vendet candidate, dhe në këtë rast vende problematike sikurse Shqipëria, për të arritur rezultate afatshkutra pa i kushtuar rëndësinë e duhur nëse procesi përmes të cilit mbërrihet tek këto rezultate është demokratik dhe në përputhje me shtetin ligjor, deformon qëllimet finale të ndërtimit të institucioneve të pavarura dhe të qëndrueshme, ato kritere të përcaktuara të Kopenhagenit.

Tek e fundit, nëse do t'i njihnim Bashkimit Evropian rolin apo të drejtën për të ndikuar në proceset demokratizuese në vendet candidate dhe për pasojë në Shqipëri do t'i duhej të kërkonim që të ndryshonte strategjinë e ushtrimit të kushtëzimit demokratik në këto vende në funksion të difuzionit dhe përvetësimit të normave dhe rregullave, çka do të bënte më të qëndrueshme dhe të sigurt rrugën drejt integritimit në Bashkimin Evropian.

Referencat

1. Dimitrova, A. & Pridham, G. (2004), "International Actors and Democracy Promotion in Central and Eastern Europe: The Integration Model and its Limits", *Democratization*. Vol.11, No.5, pp.91-112.
2. Elbasani, A. (2004) "Albania in Transition: Manipulation or Appropriation of International Norms?" *Southeast European Politics*. Vol.5, No.1, pp. 24-44.
3. Grabbe, H. (2003) "Europeanization Goes East: Power and Uncertainty in the EU Accession Process". in *Politics of Europeanization*, eds. Featherstone and Radaelli. Oxford University Press.
4. Hoffmann, J. (2005) "Integrating Albania: The Role of European Union in the Democratization Process" *Albanian Journal of Politics* I (1), pp.55-74
5. Kajsiiu, Blendi. (2006) "Integrimi si Pengesë për Demokratizimin" *Polis* 2

6. Pridham, G. (2002) "The European's Union Democratic Conditionality and Domestic Politics in Slovakia: The Meciar and Dzurinda Governments Compared" *Europe-Asia Studies*. Vol.54, No.2 pp. 203-227.
7. Radaelli, C. (2003) "The Europeanization of Public Policy". In *The Politics of Europeanization*, eds. Featherstone and Radaelli. Oxford University Press
8. Raik, Kristi. (2004) "EU Accession of Eastern and Central European Countries: Democracy and Integration as Conflicting Logics" *East European Politics and Societies*. 18: pp. 567-594
9. Schimmelfennig, F. & Sedelmeier, U. (2004) "Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe". *Europeanization of Central and Eastern Europe*. Cornell University Press, New York, pp.1-28.
10. Schimmelfennig, F. Engert, S & Sedelmeier, U. 2004. "The Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia, and Turkey". In *Europeanization of Central and Eastern Europe*, eds. Schimmelfennig and Sedelmeier. Cornell University Press, New York
11. Vachudova, M. (2001) "The Leverage of International Institutions on Democratizing States: Eastern Europe and the European Union *European University Institute*. Working Paper, No. 2001/33.
12. Raporti i Bashkimit Evropian mbi Shqipërinë. 2006, (Albania 2006 Progress Report), marrë nga:
http://ec.europa.eu/enlargement/archives/pdf/key_documents/2005/package/sec_1421_final_progress_report_al_en.pdf
13. Raporti i Bashkimit Evropian mbi Shqipërinë. 2004, (Third Annual Report: Stabilisation and Association Report 2004), marrë nga:
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/albania/cr_alb_en.pdf
14. Raport i Bashkimit Evropian mbi Shqipërinë. 2003, (Second Annual Report: Stabilisation and Association Report 2003), marre nga:
http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/albania/com03_339_en.pdf
15. Raporti i OSBE-së mbi Zgjedhjet Lokale 2007, marrë nga:
http://www.osce.org/documents/odihr/2007/06/24859_sq.pdf
16. Raporti i OSBE-se mbi Zgjedhjet Parlamentare 2005, marrë nga:
http://www.osce.org/documents/odihr/2005/11/16905_sq.pdf
17. Partneriteti Evropian 2005. (Vendim i Këshillit, Bruksel: Nëntor 2005) marrë nga: <http://mie.gov.al/skedaret/1159431431-Partneriteti%20Evropian%202005-shqip.doc>
18. Programi i Këshillit të Ministrave (2005-2009) marrë nga:
<http://www.keshilliministrave.al/shqip/programi/Shqip%20programi.htm>
19. European Enlargement Strategy (2006-2007) marrë nga:
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50025.htm>
20. Albanian Institute for International Studies. 2006, "Albania and European Union: Perception and Realities 2006". Tiranë, marrë nga: http://www.aiis-albania.org/Perceptions_Realities_2006.pdf
21. Albanian Institute for International Studies. (2004) "Shqipëria dhe Bashkimi Evropian" marrë nga: <http://www.aiis-albania.org/BE.pdf>
22. Gazeta Albania, (30 Korrik, 2007). "DAP i bllokuar, të larguarit zero shpresa për t'u rikthyer" marrë nga: <http://www.gazeta-albania.net/news.php?id=14627>
23. Gazeta Panorama, (1 Korrik, 2007): "Rikthehen të Diplomuarit nga PAMECA" marrë nga: <http://www.panorama.com.al/index.php?id=1135>

24. Balkanweb, (13 Korrik, 2007). “Tatimoret gjobe kanalit te Top-Channel, reagojne gazetaret”
25. Vendim i Këshillit 2006/54/EC (Janar, 2006) marrë nga:
<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r18011.htm>
26. Vendim i Gjykatës Kushtetuese (Vendimi nr. 26, datë 04.12.2006) marrë nga:
<http://www.gjk.gov.al/vendimi06.html>